

AMIR TEMUR DAVLAT BOSHQARUV TIZIMINING AHAMIYATI

*Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy univerersiteti, Tarix
(mamlakatlar va yunalishlari) yo'nalishi 4 - kurs talabasi*

Qodirov Komronbek To'ra o'g'li

qodirovkomron56@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada Amir Temur tomonidan tashkil etilgan davlat boshqaruv tizimining asosiy tamoyillari, uning tuzilishi va faoliyat mexanizmlari tahlil qilinadi. Markaziy hokimiyat va devonlar tizimi, harbiy-ma'muriy boshqaruv, iqtisodiy siyosat hamda diplomatik faoliyat masalalari 'Temur tuzuklari' asari asosida yoritiladi. Tadqiqot Amir Temur davlatchilik tajribasining zamonaviy davlat boshqaruvi uchun ham ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Temur tuzuklari, davlat boshqaruvi, devon, o'nlik tizim, Sohibqiron, diplomatiya, Movarounnahr.

Kirish

Amir Temur (1336-1405) jahon tarixida nafaqat buyuk sarkarda, balki mohir davlat arbobi sifatida ham tan olingan shaxsdir. U tashkil etgan ulkan imperiya nafaqat harbiy g'alabalar, balki puxta o'ylangan davlat boshqaruv tizimi tufayli ham uzoq davr mobaynida barqaror bo'lib turdi. Temur imperiyasi Hindistondan Kichik Osiyogacha, Volga bo'yidan Fors ko'rfazigacha cho'zilgan hududlarni o'z ichiga olgan bo'lib, bunday ulkan va xilma-xil hududni boshqarish alohida ilmiy-siyosiy tizim va tajribani talab qilgan. Amir Temurning davlat boshqaruv tizimi haqidagi eng muhim manba — unga nisbat beriladigan 'Temur tuzuklari' asaridir¹. Ushbu asarda davlat boshqaruvining siyosiy, harbiy, iqtisodiy va ijtimoiy jihatlari batafsil bayon etilgan bo'lib, u nafaqat o'z davri, balki keyingi asrlar davlat boshqaruv tafakkuri uchun ham muhim manba bo'lib xizmat qilgan. Ushbu maqolada Amir Temur davlat

¹ **Temur tuzuklari.** — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1991. — 176 b.

boshqaruv tizimining asosiy tamoyillari, uning tuzilishi va zamonaviy davlatchilik uchun ahamiyati tahlil qilinadi. Amir Temur davlatida hokimiyat markazlashgan tizimga asoslangan bo'lib, oliy hukmdor — Sohibqiron barcha davlat ishlarining bosh nazoratchisi hisoblangan. Biroq bu markazlashgan hokimiyat mutlaq o'zboshimchalik emas, balki qonun-qoidalarga, ya'ni Yasa va shariat me'yorlariga asoslangan tizim edi. Devonlar — davlat idoralari tizimi orqali moliya, harbiy ishlar, sud, diplomatik aloqalar boshqarilgan. Davlat boshqaruvida Devoni Oliy (bosh devon), Devoni Buzruk (moliya ishlari), Devoni Sipoh (harbiy ishlar) kabi maxsus idoralar mavjud bo'lib, har biri o'z vazifa doirasiga ega edi. Bu idoralar boshida tajribali va bilimli amaldorlar turgan bo'lib, ularning tayinlanishida shaxsiy sadoqat bilan birga kasbiy mahorat ham muhim mezon hisoblangan. Temur o'z imperiyasini bir necha viloyat va uluslarga bo'lib, ularni o'g'illari, nabiralari va ishonchli amirlariga boshqarish uchun topshirgan. Bu tizim markaziy hokimiyatning mahalliy hokimiyat bilan uyg'un ishlashini ta'minlab, katta hududni samarali boshqarish imkonini bergan².

Harbiy-ma'muriy tizim va tashqi siyosat

Amir Temur qo'shini o'nlik tizimga asoslangan bo'lib, bu tizim Chingizxon davridan meros qolgan bo'lsa-da, Temur uni o'ziga xos tarzda takomillashtirgan. Qo'shin o'nlik, yuzlik, minglik va tumanlarga bo'linib, har bir bo'linma boshida mas'ul lashkarboshi turgan. Bu tizim nafaqat harbiy, balki ma'muriy vazifalarni ham bajargan, chunki harbiy boshliqlar o'z hududlarida soliq yig'ish va tartib saqlashda ham ishtirok etgan. Temur tuzuklarida qayd etilishicha, lavozimga tayinlashda shaxsning qobiliyati, tajribasi va sadoqati asosiy mezon bo'lgan. Bu tamoyil 'Har bir ishni o'z ahliga topshirish kerak' degan qoidada o'z ifodasini topgan bo'lib, zamonaviy menejment nuqtai nazaridan ham katta ahamiyatga ega. Harbiy intizom va tayyorgarlikka alohida e'tibor qaratilgan. Qo'shinning doimiy mashqlari, razvedka xizmatining yaxshi yo'lga qo'yilganligi, aloqa va ta'minot tizimlarining puxta ishlab chiqilganligi Temur qo'shinining ko'plab yirik janglarda g'alaba qozonishini

² Bo'riyev O. Amir Temur va uning davlat boshqaruv tizimi. — Toshkent, 2001. — 158 b.

ta'minlagan asosiy omillardan biri edi. Amir Temur davlatining iqtisodiy siyosati savdo-sotiqni rag'batlantirish, hunarmandchilikni rivojlantirish va shaharsozlikka katta e'tibor berishga asoslangan edi³.

U bosib olingan shaharlardan mohir hunarmandlarni Samarqandga ko'chirib keltirib, poytaxtni jahon miqyosidagi ilm-hunar markaziga aylantirishga harakat qilgan. Soliq tizimi ham ancha tartibga solingan bo'lib, ortiqcha va noqonuniy soliqlarni yig'ishga qarshi qat'iy choralar ko'rilgan. Temur tuzuklarida dehqonlar va hunarmandlarning og'ir ahvolga tushib qolmasligi uchun soliqlarning me'yorda bo'lishi zarurligi alohida ta'kidlangan, bu esa iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashning muhim omili bo'lgan. Karvon yo'llarining xavfsizligini ta'minlash, karvonsaroylar va suv inshootlarining qurilishiga homiylik qilish orqali savdo-iqtisodiy faoliyat rag'batlantirilgan. Bu siyosat natijasida Movarounnahr hududi qayta iqtisodiy yuksalish davrini boshdan kechirgan. Amir Temur davlatining tashqi siyosati nafaqat harbiy yurishlar, balki faol diplomatik faoliyat bilan ham xarakterlanadi⁴. U Yevropa davlatlari, jumladan Angliya, Fransiya va Kastiliya qirolliklari bilan diplomatik aloqalar o'rnatgan. Ispaniyalik elchi Rui Gonsales de Klavixoning Samarqandga sayohati va uning yozgan xotiralari bu davrning diplomatik aloqalari haqida muhim manba hisoblanadi. Temur tuzuklarida diplomatik muomala qoidalari, elchilarni qabul qilish tartib-taomillari batafsil bayon etilgan bo'lib, bu davlat boshqaruvida tashqi aloqalarga qanchalik jiddiy yondashilganidan dalolat beradi. Elchilarga nisbatan hurmat ko'rsatish, ularning xavfsizligini ta'minlash kabi qoidalar xalqaro huquq tamoyillarining dastlabki namunalari sifatida qaraladi. Amir Temur davlat boshqaruv tizimining ko'plab tamoyillari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan. Adolat, qonun ustuvorligi, mutaxassislarga tayanish, markaziy va mahalliy hokimiyat o'rtasidagi muvozanat kabi tamoyillar zamonaviy davlat boshqaruvi nazariyasida ham dolzarb hisoblanadi. O'zbekiston mustaqillikka erishgandan so'ng, Amir Temur merosini o'rganish va uni milliy davlatchilik ramzi sifatida targ'ib qilish davlat siyosatining muhim yo'nalishlaridan biriga aylandi. Bu

³ Muhammad Ali. Sohibqiron Temur. — Toshkent: Sharq, 1996. — 402 b.

⁴ Manz B.F. The Rise and Rule of Tamerlane. — Cambridge: Cambridge University Press, 1989. — 220 p.

nafaqat tarixiy adolatni tiklash, balki yosh avlodda vatanparvarlik va davlatchilik tuyg'usini shakllantirishda ham muhim ahamiyat kasb etadi⁵.

Xulosa

Amir Temur tashkil etgan davlat boshqaruv tizimi o'z davrining eng ilg'or va samarali tizimlaridan biri bo'lgan. Markazlashgan, ammo qonun va tartibga asoslangan boshqaruv, malakali kadrlarga tayanish, iqtisodiy rivojlanishga e'tibor va faol diplomatiya — bularning barchasi Temur imperiyasining kuchli va barqaror bo'lishini ta'minlagan asosiy omillardir. Bugungi kunda ham bu boy tarixiy tajribani chuqur o'rganish va undan zamonaviy davlat qurilishida oqilona foydalanish muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. **Temur tuzuklari.** — Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1991. — 176 b.
2. **Bo'riyev O.** Amir Temur va uning davlat boshqaruv tizimi. — Toshkent, 2001. — 158 b.
3. **Muhammad Ali.** Sohibqiron Temur. — Toshkent: Sharq, 1996. — 402 b.
4. **Manz B.F.** The Rise and Rule of Tamerlane. — Cambridge: Cambridge University Press, 1989. — 220 p.
5. **Клавихо Р.Г.** Дневник путешествия ко двору Тимура в Самарканд. — Москва, 1990. — 256 с.

⁵ Клавихо Р.Г. Дневник путешествия ко двору Тимура в Самарканд. — Москва, 1990. — 256 с.